

ІВЧЕНКО

Євген Анатолійович
ivchenkoevg85@gmail.comк.е.н., доцент, Східноукраїнський
національний університет імені
Володимира Даля

УДК 351.863:658

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ
ТРАНСФОРМАЦІЯМИ У СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВАORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF TRANSFOR-
MATION MANAGEMENT IN THE SYSTEM OF ENTERPRISE'S
ECONOMIC SECURITY

У статті розглянуто теоретичні та інструментальні основи механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства. Наведено вимоги та запропоновано формалізацію процесу побудови організаційно-економічного механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства. Уточнено склад механізму управління та обґрунтовано його «організаційну» та «економічну» компоненти. Розглянуто вплив організаційно-економічного механізму управління трансформаціями на систему економічної безпеки підприємства.

В статье рассмотрены теоретические и инструментальные основы механизма управления трансформациями в системе экономической безопасности предприятия. Приведены требования и предложено формализацию процесса построения организационно-экономического механизма управления трансформациями системы экономической безопасности предприятия. Уточнено состав механизма управления и обоснованно его «организационную» и «экономическую» компоненты. Рассмотрено влияние организационно-экономического механизма управления трансформациями на систему экономической безопасности предприятия.

The theoretical and instrumental foundations of organizational-economic mechanism of transformations management in the system of economic security of enterprise are considered in the article. The requirements are presented and process formalization of creation of organizational-economic mechanism of transformations management of system of economic security of enterprise is proposed. The composition of mechanism of transformations management is specified and its "organizational" and "economic" components are justified. The influence of organizational-economic mechanism of transformations management on the system of economic security of enterprise is considered.

Ключові слова: механізм, організаційно-економічний механізм, трансформація, економічна безпека, система економічної безпеки підприємства

Ключевые слова: механизм, организационно-экономический механизм, трансформация, экономическая безопасность, система экономической безопасности предприятия

Keywords: mechanism, organizational and economic mechanism, transformation, economic security, system of economic security of the enterprise

ВСТУП

Сучасні глобалізаційні та інтеграційні процеси дають нові можливості для підприємств за рахунок доступу до міжнародних фінансових ресурсів та ринків з одного боку, з іншого боку, потребують від підприємств швидкого реагування на появу небезпек та загроз, які впливають на стан системи економічної безпеки підприємства. Непередбачуваність зовнішнього середовища, загрози зовнішнього та внутріш-

нього порядку, потребують від підприємств впровадження новітніх підходів щодо захисту економічних інтересів, можливих негативних явищ та наслідків їхньої актуалізації. Перед вітчизняними підприємствами виникають нові виклики які потребують швидкої адаптації системи економічної безпеки до сучасних реалій. Система економічної безпеки підприємства знаходиться під постійним впливом зовнішнього й внутрішнього середовища, що зазначається на її стані

та умовах управління системою. Це, у свою чергу, призводить до системних перетворень в системі національної економічної безпеки та економічної безпеки підприємств, які за змістом є трансформаційні. Підприємства здійснюючи свою діяльність знаходяться під впливом трансформаційних процесів, які змінюють кількісні та якісні параметри системи. Трансформації, в залежності від кінцевої мети і стану, змінюють підсистеми та взаємозв'язок елементів економічної безпеки підприємства, що потребує впровадження та контролю таких трансформацій. В управлінні підприємством з метою забезпечення дієвості такої системи важливо, щоб такі трансформації були керовані, проходили внаслідок цілеспрямованого впливу з боку суб'єктів управління в системі підприємством, що зумовлює актуальність дослідження.

Теоретичні аспекти, методологічні та методичні основи системотворення економічної безпеки підприємства є об'єктом уваги багатьох вітчизняних дослідників. Так теоретичні питання щодо системи економічної безпеки підприємства знайшли своє відображення у дослідженнях О.С. Власюка, Ю.С. Погорелова, Є.І. Овчаренка, Є.І. Рудніченка, О.В. Ілляшенко, С.В.Кавуна та інших.

У науковій літературі приділено багато уваги дослідженню організаційно-економічного механізму. Наукові дослідження на цю тематику викладені в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних економістів, зокрема А. Кульмана, Г.В. Козаченко, Ю.О. Лисенко, Ю.П. Лузана, А.О. Соколова та інших. Стосовно організаційно-економічного механізму і підходів до його трактування, необхідно зазначити, що більшість науковців використовуючи класичні трактування механізму, виділяють структурно-функціональні елементи управління на макро- і мікрорівнях з одночасним акцентом на взаємодії суб'єктів управління. Однак, незважаючи на широке коло питань досліджень, слід відзначити, що теоретичні та інструментальні засади побудови організаційно-економічного механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства не є достатньо вивченими та носять дискусійний характер.

МЕТА РОБОТИ – дослідження теоретичних та інструментальних засад побудови механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою статті є сукупність способів наукового пізнання, загальних методів, прийомів і принципів, а також основні методологічні підходи (системний, процесний, ситуаційний). Теоретичну основу роботи становлять фундаментальні положення економічної безпекології, загальної теорії систем, теорій підприємства, економічної діагностики, економічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Система економічної безпеки підприємства завжди знаходиться в стані трансформаційно безперервно тривалого процесу, який необхідно розглядати як історично нетривалий відрізок часу, протягом якого відбуваються перетворення соціально-економічних

відносин. Такий процес пов'язаний із змінами підсистем та змінює характер взаємодії елементів, що створює умови до формування нової системи економічної безпеки підприємства. На нашу думку трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства є процес перетворень та становлення від системи економічної безпеки підприємства до її функціонування та розвитку системи, її структури на якісно новій основі під впливом некерованих змін, впровадженню та контролю керованих.

Тому цілком очевидним є те, що система економічної безпеки підприємства досягає мети свого функціонування за допомогою трансформацій, які є не тільки процесом перетворення, а й процесом становлення системи. Перехід на новий рівень функціонування і розвитку системи економічної безпеки підприємства, змінюючи якість простору, відбувається під впливом зовнішнього середовища та потребує зміни функцій самої системи. Протікання будь-яких процесів в системах, з одного боку, породжується наявністю неоднорідностей, відмінностей і протиріч, а з іншої – призводить до виникнення нових внутрішніх і зовнішніх протиріч. Як зазначає М.Ф. Жмеренецький, наявність і характер зміни цих протиріч складають первинну, глибинну причину – суть виникнення небезпеки для системи [1, с. 72]. В основі явища безпеки лежить закладена природою потреба в самозбереженні систем (як і небезпеки), але доповнена здатністю системи протидіяти небезпеці [2, с. 18]. Для виконання своїх завдань система економічної безпеки підприємства фактично є суб'єктом управління, оскільки вона здійснює вплив на елементи внутрішнього середовища підприємства, процес прийняття рішень, формує певну управлінську реакцію підприємства на певні ризики та загрози.

Впровадження керованих трансформацій у системі економічної безпеки підприємства потребує використання необхідних управлінських інструментів. Для забезпечення комплексності впровадження таких трансформацій необхідно формування та використання організаційно-економічного механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства.

В науковій літературі [3, 4, 5, 6] із механізмом пов'язують процеси, стани, явища та елементи, які мають певний цілеспрямований «рух» для досягнення поставленої мети. Найбільш вдалим, з позиції пояснення механізмів в управлінській діяльності, є визначення А.Кульмана: «це система елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію» [3, с. 13-14]. Дійсно, механізм є системою з певним набором елементів і чітко визначеним «входом» – вхідні посилки або генератори дій, та «виходом» – результуючою реакцією. Частковим випадком механізму в економіці, й у тому числі на рівні окремого підприємства, є організаційно-економічний механізм.

На рівні окремого підприємства, організаційно-економічний механізм має інструментальну природу і дозволяє за рахунок управлінських елементів і спор-

бів їхньої організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової підтримки отримувати очікуваний результат у визначених сферах його застосування, про що зазначає Г.В. Козаченко [4, с. 36]. При цьому вплив такого механізму реалізується у межах функціональних складових управління і забезпечується виконавцями різних рівнів з генерацією вхідних потоків основними суб'єктами управління. О.А. Грішнова [5, с. 22] розглядає організаційно-економічний механізм як систему елементів організаційного та економічного впливу на управлінський процес, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на об'єкт управління і яка має вхідні посилки та результуючу реакцію. До неї входять підсистеми управління, регулювання, стимулювання, координації, мотивації тощо.

Заслугове на увагу розкриття питання, навіщо саме організаційно-економічний механізм може бути корисним в управлінні трансформаціями. З цього приводу необхідно підкреслити наявність потреби у дієвих засобах впровадження трансформацій у систему економічної безпеки підприємств, яка може мати різні параметри і характеристики. При цьому складність такого механізму буде обумовлена безпосереднім розвитком системи економічної безпеки підприємства (початковий рівень, базовий рівень, розгалу-

жена система з можливістю самонавчання) і диференціацією завдань, що виконуються зазначеною системою відповідно до вимог основних її користувачів. Відповідно, крім уніфікованих вимог до побудови і функціонування такого механізму, необхідно виділити специфіку його впровадження у системі економічної безпеки в залежності від її фактичного стану. Це дозволить менеджменту підприємств оперативно інтегрувати організаційно-економічний механізм управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства в загальну систему управління підприємством. При цьому у загальному організаційно-економічному механізмі управління підприємством і механізмі управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства різні цілі і шляхи їх досягнення. Удосконалення системи економічної безпеки підприємства є головною метою досліджуваних трансформацій та відповідного механізму, що такі трансформації забезпечуватиме. Тому конкретизація його побудови, функціонування складових елементів та інструментальне забезпечення заслугове на увагу.

Отже, безпосереднє використання організаційно-економічного механізму для управління трансформаціями в системі економічної безпеки підприємства потребує розкриття вимог до нього (рис. 1).

Рис. 1. Вимоги до організаційно-економічного механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства

Слід підкреслити, що представлені вимоги стосуються не організаційно-економічного механізму у загальному випадку як комплексного управлінського інструменту, а саме організаційно-економічного механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства.

Наведені вимоги сформовані у межах трьох основних складових, що відображають: управлінську спрямованість такого механізму (цільовий характер, адекватність, достатня складність); економічну сутність (економічність та комплексність); специфіку його архітектури (проектний характер, інтегрованість у систему управління підприємством, адаптованість).

Цільовий характер механізму обумовлений специфікою трансформацій, які реалізуються на підприємстві з урахуванням конкретних цілей сформульованих менеджментом підприємств. Оскільки трансформації можуть стосуватись як в цілому системи економічної безпеки підприємства, так і її окремих

складових, цільовий характер буде проявлятися у диференціації необхідних змін та їх складності, що обумовлює додаткові вимоги до організаційно-економічного механізму, серед яких – адекватність та достатня складність.

Адекватність буде проявлятися у відповідному наповненні досліджуваного механізму, виходячи з актуальних потреб і вимог. Тобто повинні обов'язково враховуватись фактичні цілі і формуватись шляхи їх досягнення адекватні умовам функціонування підприємства. Виклики зовнішнього середовища та загрози внутрішнього, повинні генерувати поштовх до трансформації і обумовлювати адекватність реакції системи економічної безпеки підприємства та достатню складність механізму. Зусилля витрачені на формування та впровадження організаційно-економічного механізму управління трансформаціями повинні адекватно віддзеркалювати необхідні потреби і забезпечувати мінімально необхідну його складність, яка б

на достатньому рівні дозволяла вирішувати поставлені завдання.

Вимоги щодо самої економічної сутності механізму є цілком зрозумілими, оскільки лише комплексний підхід дозволяє системно впроваджувати управлінські зміни, а витрати на трансформацію будь-яких систем у межах підприємства не повинні перевищувати очікуваний від цього процесу результат.

Побудова і адаптація організаційно-економічного механізму управління трансформаціями, відповідно до існуючих реалій функціонування системи управління підприємством, є запорукою життєздатності такого механізму. При цьому він має проєктний характер і реалізується у встановлені терміни з чітко виді-

леними ресурсами. За рахунок адаптації до внутрішніх та зовнішніх умов функціонування системи економічної безпеки, зазначений механізм може бути інтегрований до загальної системи управління з мінімальним спротивом системи. Інтегрованість та адаптованість – це вимоги, які забезпечують не стільки теоретичний базис механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства, скільки можливість його практичного використання відповідно до запитів менеджменту підприємств.

Графічно формалізацію процесу побудови механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства представлено на рис. 2.

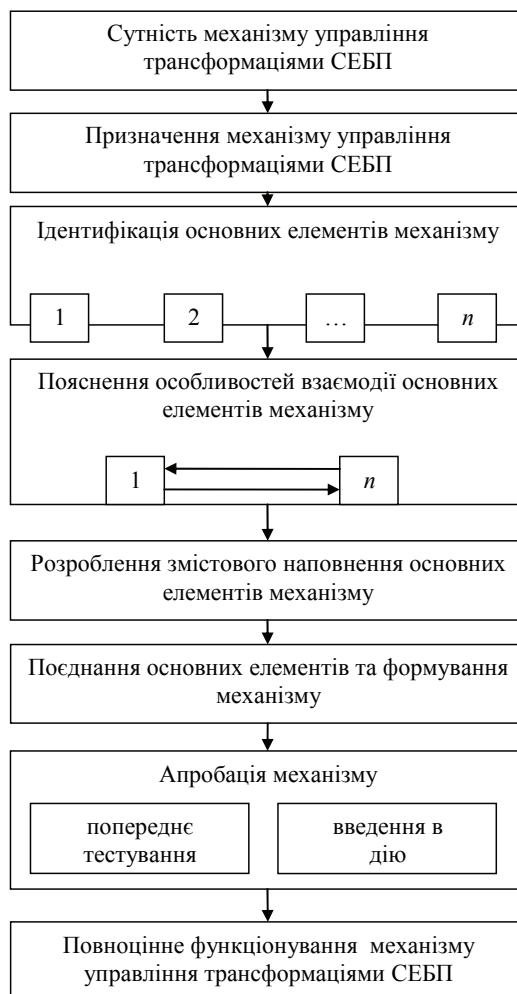

Рис. 2. Формалізація процесу побудови механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства [розроблено автором]

Для реалізації наведених вище положень необхідно визначити сутність та призначення механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства в цілому і за окремими складовими елементами (процесами). Відповідно, такі складові елементи потребують ідентифікації і пояснення особливостей їх взаємодії. На наступному етапі відбувається розроблення необхідних елементів (змістове наповнення) для подальшого використання та їх поєднання з метою формування загального механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства. Після чого відбувається апро-

бація розробленого механізму з обов'язковим попереднім тестуванням та подальшим введенням у дію. І при отриманні очікуваних результатів, а скоріше при відповідності наявним вимогам менеджменту, механізм переходить у режим повноцінного функціонування.

Отже, у разі використання організаційно-економічного механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства потребує уточнення склад такого механізму та обґрунтування його «організаційної» та «економічної» компонент. Для коректного визначення таких елементів та об-

грунтування їх складу, необхідно зробити деякі уточнення щодо самої сутності механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства. Зазначений механізм не є складовою частиною системи економічної безпеки підприємства і має управлінську сутність, оскільки за його допомогою будуть реалізовуватись попередньо узгоджені управлінські рішення щодо трансформації системи економічної безпеки підприємства. Тобто вхідним інформаційним потоком будуть управлінські рішення відповідних суб'єктів управління, а результуючою (ви-

хід) – удосконалення системи економічної безпеки підприємства в цілому і окремих її елементів зокрема. Враховуючи логіку побудови системи економічної безпеки підприємства (об'єкти – суб'єкти – методи – функції) необхідно враховувати, що суб'єкти і методи будуть «відчувати» безпосередній вплив механізму, а функції та об'єкти – опосередкований (тобто не так явно виражений). Узагальнено вплив організаційно-економічного механізму управління трансформаціями на систему економічної безпеки підприємства представлено на рис. 3.

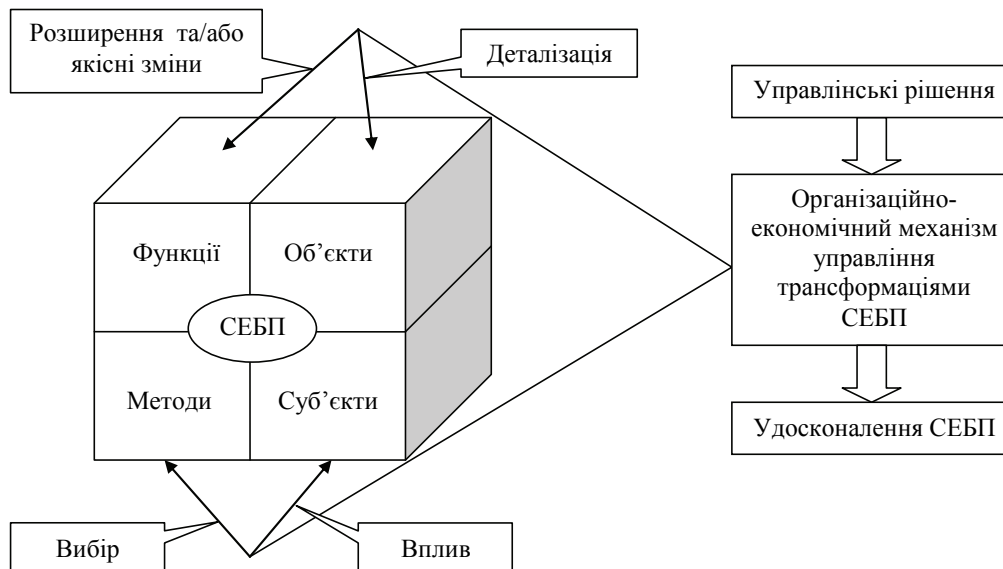

Рис. 3. Вплив організаційно-економічного механізму управління трансформаціями на систему економічної безпеки підприємства [розроблено автором]

Управлінські рішення стратегічного характеру щодо трансформації системи економічної безпеки підприємства будуть сприйматися суб'єктами системи економічної безпеки підприємства за рахунок дії відповідного механізму і цей безпосередній вплив формуватиме реакцію таких суб'єктів. При цьому реакції можуть суттєво відрізнятись – від абсолютного сприйняття і беззаперечного виконання, і до абсолютного спротиву та опортуністичної поведінки, що потребуватиме діагностичних елементів оцінювання можливої реакції суб'єктів системи економічної безпеки підприємства на потенційні трансформації.

Вплив досліджуваного механізму на вибір методів, що використовуються у системі економічної безпеки підприємства, буде залежати від вагомості і змісту трансформацій. Такий вибір може здійснюватись серед методів, що вже використовуються, а може формувати потребу у абсолютно нових методах, які дозволяють оптимізувати процес трансформацій.

Організаційно-економічний механізм управління трансформаціями буде обумовлювати деталізацію об'єктів системи економічної безпеки підприємства та їх диференціацію згідно вагомості впровадження трансформацій на певному етапі розвитку підприємства. Тобто деякі об'єкти можуть розглядатися укрупнено, а деякі (на які безпосередньо направлений трансформаційний вплив) потребуватимуть деталізації і виділення окремих цільових сегментів впливу.

Розширення та/або якісні зміни функцій системи економічної безпеки підприємства будуть передувати загальному оцінюванню дієвості системи економічної безпеки підприємства відповідно до запитів та очікувань менеджменту підприємств. У більшості випадків, трансформації будуть генерувати розширення функціональних можливостей системи, а організаційно-економічний механізм дозволить прискорити цей процес.

Загальне бачення складових організаційно-економічного механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства наведено на рис. 4.

На рис. 4 виділено два блоки складових елементів механізму, які відрізняються своїм наповненням за відношенням до управлінського процесу. Перший блок – суб'єкти, об'єкти, методи та оцінювальні елементи, створюють основу досліджуваного механізму і формують необхідний фундамент для його «запуску». Другий блок – включає елементи, що дозволяють такому механізму функціонувати та інтегруватися в загальну систему управління підприємством (наскільки це необхідно і доцільно). Рефлексивні, узгоджувальні, нормативні елементи та подолання опору змінам – організовують і регламентують зв'язки в середині механізму оперуючи інформацією та інструментарієм які генерує перший блок.

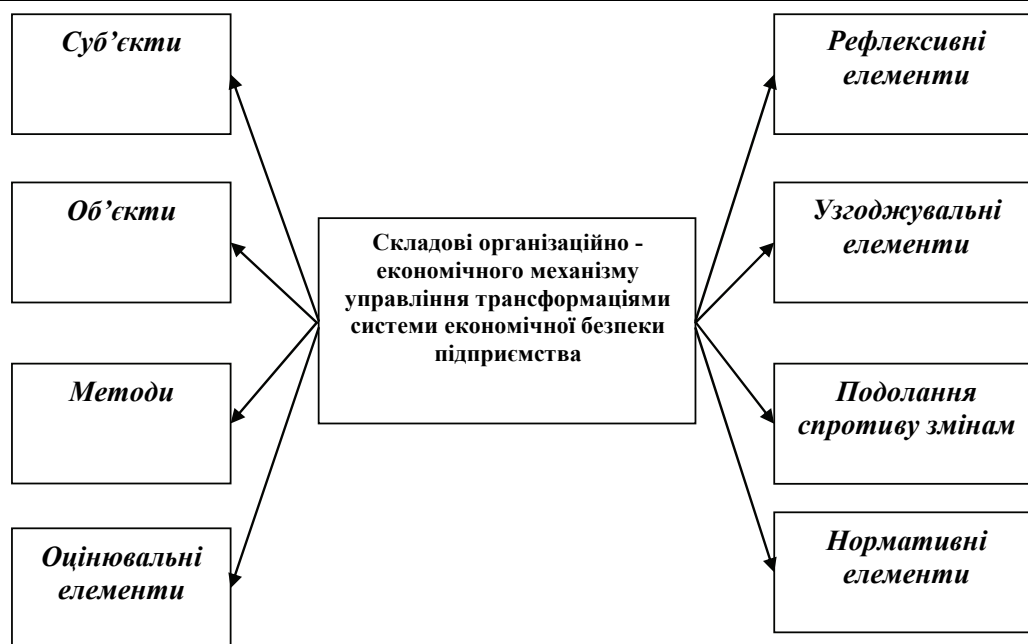

Рис. 4. Складові організаційно - економічного механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства [розроблено автором]

Детально характеризуючи кожен з наведених на рис. 4 елементів зазначимо, що основними суб'єктами у окресленому контексті виступають власники та менеджмент підприємств. Це дві великі групи суб'єктів з різними правами і повноваженнями, які найбільш вагомо впливають на формування механізму та прогнозують необхідний результат здійснення трансформацій. Власники – це переважно стратегічний рівень управління на якому акцентування уваги відбувається на кінцевій меті, а не на засобах їх досягнення. Менеджмент підприємств (особливо середньої і нижньої ланки) виконує оперативні задачі і безпосередньо запускає механізм у дію, впливаючи за рахунок такого механізму на складові системи економічної безпеки підприємства і реалізуючи необхідні трансформації. З метою належного функціонування механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства використовуються такі методи як: управлінські, економічні, соціально-психологічні, оскільки різні аспекти мають вплив на впровадження та функціонування зазначеного меха-

нізму. Ефективність функціонування механізму та окремих його складових визначають оцінювальні елементи (якісні та кількісні), які дозволяють визначити правильність функціонування зазначеного механізму і необхідність у подальших трансформаціях. Рефлексивні та узгоджувальні елементи створюють безперервний потік інформації та інформаційної взаємодії з метою уникнення непорозумінь та прорахунків на окремих етапах впровадження трансформацій. Однак, завжди існує спротив змінам, що обумовлює застосування примусу (жорсткі методи), мотивації (м'які методи), лібералізму (нейтральні методи «байдужість – техніка слона»). Для зміцнення результатів трансформацій обов'язковим є нормативний блок, що дозволяє затвердити позитивні зрушення відповідними нормами, регламентами та інструкціями, а це є одним з постулатів для системи економічної безпеки підприємства. У табл. 1 наведено стислий зміст елементів організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП.

Таблиця 1

Зміст елементів організаційно-економічного механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства

Елемент	Стислий зміст
Суб'єкти	власники та менеджери різних рівнів
Об'єкти	складові системи економічної безпеки підприємства (об'єкти – суб'єкти – методи – функції)
Методи	управлінські, економічні, соціально-психологічні
Оцінювальні елементи	якісні та кількісні
Рефлексивні елементи	зворотний зв'язок, ланцюгові реакції
Подолання спротиву змінам	примус, мотивація, лібералізм
Узгоджувальні елементи	гармонізація, уніфікація
Нормативні елементи	норми, регламенти, інструкції

ВИСНОВКИ

Таким чином, у статті розглянуто теоретичні та інструментальні засади побудови механізму управління

трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства. Для забезпечення комплексності впровадження керованих та змодельованих трансформацій

запропоновано сформувані та використати організаційно-економічний механізм управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства. Для безпосереднього використання організаційно-економічного механізму для управління трансформаціями в системі економічної безпеки підприємства визначено вимоги до нього. Визначення вимог дозволило графічно формалізувати процес побудови механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства.

У разі використання організаційно-економічного механізму управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства уточнено склад такого механізму та обґрунтовано його «організаційну» та «економічну» компоненти. В статті узагальнено вплив організаційно-економічного механізму управління трансформаціями на систему економічної безпеки підприємства враховуючи логіку побудови системи економічної безпеки підприємства (об'єкти – суб'єкти – методи – функції). Зазначено, що визначений зміст елементів механізму не дає достатньо повного уявлення про архітектоніку самого механізму та його специфіку саме для трансформації системи економічної безпеки підприємства, тому необхідно акцентувати увагу на деталізації, взаємозв'язках наведених елементів та відповідному інструментарії формування та безпосереднього використання організацій-

но-економічного механізму управління трансформаціями, що потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Жмеренецкий В.Ф. Теория безопасности социальных систем: учеб. пособ. / В.Ф. Жмеренецкий. – М.: НОУ ВПО МПСИ, 2010. – 177 с.
2. Теория безопасности человека, общества, цивилизации: учебное пособие. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2007.
3. Кульман А. Экономические механизмы: Пер. с франц. / Под общ.ред. Н.И.Хрустальной. – М.: Прогресс; Универс, 1993. - 192 с.
4. Козаченко Г.В. Організаційно-економічний механізм як інструмент управління підприємством / Г.В. Козаченко // Економіка. Менеджмент. Підприємство. – 2003. – № 11. – С. 35–40.
5. Грішнова О.А. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуалізацією трудової діяльності / О.А. Грішнова, О.В. Василик // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2008. – Вип. 6. – С. 22–27.
6. Лузан Ю.П. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретично-методологічний аспект / Ю.П. Лузан // Економіка АПК. – 2011. – № 2. – С. 3-12.